

KATARZYNA PLUTA

**ROLA KOMPOZYCJI URBANISTYCZNEJ
W KSZTAŁTOWANIU PRZESTRZENI PUBLICZNYCH
WSPÓŁCZESNYCH MIAST**

1. Ład przestrzenny w kształtowaniu miast w przeszłości

Człowiek od początku istnienia kontemplanuje piękno Ziemi, piękno ludzkie czy piękno dzieł ludzkich; szuka go w obyczajach, ubiorze, etyce, sztuce dawnej i obecnej, w środowisku, które sam kształtuje. Zarówno w przeszłości, jak i obecnie próbuje znaleźć odpowiedź na pytanie, z czego wynika piękno miasta oraz poszczególnych jego elementów – budynków. Czy w ogóle istnieją jakieś obiektywne reguły, które określałyby istotę piękna, czy można mówić o „stałych kanonach obiektywnego piękna”?

Wydaje się, że nie jesteśmy w stanie sformułować definicji piękna obejmującej wszystkie przedmioty, widoki i obiekty, które może zobaczyć lub stworzyć człowiek. Natomiast w dziedzinie sztuk wizualnych właśnie architektura i urbanistyka ma najlepsze możliwości zbliżenia się do określenia pojęcia piękna ze względu na powszechne oddziaływanie społeczne, najsilniejszą obecność w życiu świata i związane z tym próby uogólniania powszechnych odczuć i przeżyć estetycznych. To uogólnianie doprowadziło w ciągu kilku wieków rozwoju ludzkości do ukształtowania się reguł i kanonów piękna, takich jak proporcje, porządki architektoniczne, kompozycja architektoniczna i urbanistyczna, pojęcie przestrzeni uporządkowanej czyli komponowanej. Są to elementy stałe, nieprzemijające i uniwersalne.

W przypadku bardzo złożonego organizmu, jakim jest miasto, fenomen jego urody wynika z ładu przestrzennego i wielkiej kompozycji (Szmidt 1981).

Rola kompozycji w kształtowaniu miasta polega m.in. na ochronie jego kulturowego oblicza z zastosowaniem zasady historycznej kontynu-

acji. Kompozycja urbanistyczna to główne kryterium urody każdego miasta, jest to czynnik, który decyduje o jakości przestrzeni. Kształtowaniu wielkiej kompozycji krajobrazowej miasta sprzyja przestrzeganie znanej od średniowiecza reguły piękna obejmującego także czynnik położenia (*situs*).

Analiza i badania historii rozwoju miast (mimo odmiennych warunków tego rozwoju) powinny być wstępem do szukania kierunków rozwoju miast współczesnych. W każdej z kolejnych epok historycznych następował rozwój myśli architektonicznej i urbanistycznej.

W rozwoju tym, nawet gdy twórcy nawiązywali do poprzednich okresów historycznych, zawsze próbowali oderwać się od starego i tworzenia nowego (Biegański 1972).

Jednak z dzisiejszego punktu widzenia wydaje się, że do XIX w. próby te nie były aż tak wielkie i przełomowe jak te, zachodzące w drugiej połowie XIX w. oraz w XX w. Spowodowały je ogromne przemiany gospodarcze i kulturowe: wykorzystanie ukrytych w naturze źródeł energii, udoskonalenie metod produkcji, rozwój przemysłu, nauki i techniki, liczne odkrycia i wynalazki, rozwój sztuki inżynierskiej, wykorzystanie nowych materiałów, rozwój komunikacji (wprowadzenie kolei żelaznej i dróg utwardzonych) itd. Wzrastające uprzemysłowienie w XIX i XX w. powodowało przekształcenia demograficzne (wzrost ludności miast) i związane z tym znaczne pogorszenie się warunków życia.

Jednak szybkie przemiany gospodarcze, nowe potrzeby, ale i możliwości techniczne w XIX i XX w. spowodowały głębsze zainteresowanie problematyką miasta, zarówno od strony technicznej, jak i kompozycyjnej. Coraz większe znaczenie zaczęły mieć problemy kształtowania całych zespołów architektonicznych, urbanistycznych i miast.

Odpowiedzią na tę sytuację było powstanie różnych idei i zasad kształtowania miast, które starały się poprawiać warunki życia w miastach. Natomiast jedną z najbardziej charakterystycznych przemian tego okresu jest wzrost skali podejmowanych zagadnień w zakresie organizacji przestrzeni i związanej z nią kompozycji przestrzennej.

Wydaje się, że wśród wszystkich kierunków rozwoju miast idea traktowania miasta jako dzieła sztuki i pragnienie, aby nasze miasta były piękne, jest najrozleglejsza zarówno w czasie, jak i w liczbie prób jej realizacji. To dzięki niej powstają wielkie założenia urbanistyczne kształtowane za pomocą wielkiej kompozycji. Początków takiego kształtowania przestrzennego miast można się doszukiwać w przebudowie Paryża przez

Hausmanna w XIX w., a także w amerykańskim Ruchu Upiększania Miast na przełomie XIX i XX w. Wielka kompozycja miast odzwierciedlała się w planowaniu całych nowych miast lub ich dużych fragmentów; przykładami może być: przebudowa Washingtonu D.C. (według tzw. Mall Plan D. Burnhama, 1901), plan Canberry w Australii (proj. W. Griffina, 1910-1912), plan Brasili (proj. L. Costa, O. Niemeyera, 1956), plan Chandigarh (proj. Mayera, Nowickiego oraz później Le Corbusiera, 1950) itd.

W XIX i XX w. przykłady wielkiej kompozycji można znaleźć także w Europie. Należą do nich: plan Barcelony proj. Ildefonso Cerdy (1859), plan Berlina proj. J. Hobrechta (1862), konkurs na rozbudowę Berlina (proj. B. Mohring, R. Eberstadt 1910), konkurs na plan wielkiego Krakowa (1910), „Szkic Wstępny Planu Regulacyjnego Warszawy” (proj. T. Tołwińskiego z zespołem, 1916-1919), Generalny plan zabudowy Wrocławia (proj. F. Behrendta, opracowany na podstawie projektów konkursowych m.in. A. Radinga, 1924-1925) itd. Należy podkreślić wpływ cech naturalnych, czyli dolin rzecznych na kształtowanie propozycji planistycznych, co wyraziło się m.in. w tendencji do rozwijania osiowych założeń wieloprzestrzennych oraz kształtowania zielonych przestrzeni otwartych wzdłuż rzeki.

Czynnik kompozycji był czynnikiem działającym cały czas w kształtowaniu przestrzeni publicznych. Do zmniejszenia jego roli w planowaniu miast doprowadziła kontestacja Karty Ateńskiej, podpisanej w 1933 r.

Natomiast już w latach 70. rozpoczęły się kolejne przemiany kulturowe oraz przemiany struktur ogólnoswiatowych, które cechuje: ogromny rozwój technologii, łatwość komunikowania się między różnymi częściami świata, łatwość produkowania galanterii architektonicznej, dostrzeżenie ubogiej treści modernizmu, dostrzeżenie ważności kontekstu miejskiego, uwzględnianie wartości zauważanych przez użytkownika obiektu czy zespołu obiektów.

2. Współczesne przemiany środowiska zurbanizowanego

Procesy urbanizacji w historycznym rozwoju społeczeństw były zawsze nieuniknionym, ale i pozytywnym zjawiskiem – siłą napędową rozwoju naszej cywilizacji. Miasta ułatwiały rozwój wiedzy, kultury i tradycji, a także przemysłu i handlu. Obecnie również prawidłowo zaplanowane i zarządzane dają szansę rozwojowi człowiekowi i chronią zasoby

naturalne, dzięki koncentracji ludzi z jednoczesnym ograniczeniem ich wpływu na środowisko naturalne. Niestety często w czasie chaotycznej i bezplanowej urbanizacji pojawiały się zniekształcenia struktury osiedli ludzkich, przeszkadzające w efekcie w ich zrównoważonym rozwoju. Zmiany te dotyczą zarówno przestrzeni zewnętrznej (destrukcja środowiska wokół miast), jak i wewnętrznej (przeciążenie i upadek miejskich systemów, zanieczyszczenia wszelkiego rodzaju). Zwłaszcza pod koniec XX w. ujawniły się negatywne skutki rozwoju naszej cywilizacji: nadmierne zanieczyszczenie, a nawet zniszczenie w niektórych miejscach ekosystemu ziemi, wyczerpywanie zasobów nieodnawialnych spowodowane rabunkową gospodarką itd.

Obecnie można wskazać wiele czynników, powodujących degradację środowiska zurbanizowanego, takich jak: niedostateczne zaopatrzenie w wodę, zły system kanalizacji, zanieczyszczenie powietrza na zewnątrz i wewnątrz budowli, nieustanne marnotrawienie zasobów (głównie nieodnawialnych).

Jednym z obszarów tej degradacji jest ekologiczna klęska przestrzeni miejskiej (Gyurkovich 1992). Wyznacznikami jakości tej przestrzeni jest forma miasta oraz sposób zagospodarowania terenów w mieście.

Dlatego dzisiaj próbujemy odpowiedzieć na pytania:

1) czy w planowaniu miast główną rolę mają odgrywać tylko czynniki ekonomiczne?

2) czy kształtowanie przestrzeni miasta ma się odbywać według zasad, w których czynnik kompozycji odgrywa ważną rolę?

3. Rola projektowania urbanistycznego w idei zrównoważonego rozwoju miast

Wylaniająca się z trwających obecnie dyskusji hierarchia wartości, oparta na zasadach harmonijnego, zrównoważonego rozwoju powinna dotyczyć także kształtowania przestrzeni. Jedną z głównych cech, którą powinny mieć miasta zrównoważonego rozwoju jest wysoka efektywność, w zakresie kultury. Aby osiągnąć taką efektywność, należy zapewnić miastu możliwość rozwoju tradycji kulturowej na przestrzeni lat, ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz wysoką jakość estetyczną środowiska miejskiego. Oznacza to dążenie do ładu i harmonii

w kształtowaniu całego miasta, poszczególnych zespołów urbanistycznych czy pojedynczych obiektów architektonicznych na każdym etapie ich realizacji, oraz niezależnie od ilości środków czy stanu techniki. Dlatego w procesie tym wzrasta rola kompozycji urbanistycznej.

Wydaje się, że obecnie kompozycja przestrzenna powinna być „jednym z ogniw kształtowania przestrzennego miasta w fazie planowania, sporządzania planów, a potem w fazie realizacji oraz eksploatacji. Jest ona dziedziną twórczości, ale jednocześnie powinna czerpać podstawy do decyzji z przesłanek naukowych” (Wejchert 1984). Sprzyja temu idea postmodernizmu, której jedną z głównych cech jest dostrzeżenie ważności kontekstu miejskiego i związane z tym próby ograniczania chaosu tkanki miejskiej.

Jednak obecnie forma przestrzeni miejskiej determinowana jest przez wzajemne oddziaływanie niezliczonych decyzji, podejmowanych przez mieszkańców, projektantów i inwestorów oraz przez władze samorządowe i administrację rządową w celu kontroli wpływu tych decyzji. Nie ma wyznaczonych konkretnych osób, które mogłyby bezpośrednio decydować i wpływać na kształt przestrzenny miast. Dlatego projektowanie urbanistyczne jest niezbędne, aby pomóc zorganizować i koordynować różne siły, uczestniczące w rozwoju miasta, jeśli chcemy, żeby przestrzenie miejskie były rzeczywiście zaprojektowane. Projektowanie urbanistyczne staje się na świecie istotnym czynnikiem rozwoju miast. Jest receptą na otrzymywanie rzeczy pięknych w najbliższym otoczeniu mieszkań. Zwłaszcza w ostatnich latach projektowanie urbanistyczne próbuje podkreślić swoje istnienie jako autonomicznej dyscypliny, usytuowanej między planowaniem a architekturą – jako specyficznej działalności projektowej, operującej między skalą budynku a skalą całego miasta. Projekt urbanistyczny jest jedynym projektem, który może zapewnić syntezę „praw” terenu i „sugestii” dotyczących architektury. Zadaniem projektowania urbanistycznego, współdziałającego z prawem i polityką rozwoju miasta jest stworzenie za pomocą różnorodnych środków bardziej zintegrowanego i harmonijnego środowiska, niż jest to możliwe za pomocą sumy pojedynczych, odseparowanych miejsc i budynków. W procesie tym zarówno właściwy rozwój sieci ulicznej, jak i wolność kreacji architektonicznej muszą być wzięte pod uwagę, a poziom, w którym są one uwzględnione, determinuje jakość projektowania urbanistycznego i jednocześnie samego miasta.

Istotne jest rozpatrywanie związków między elementami kompozycji miast (rozważanych w trójwymiarowej przestrzeni) a polityką ich rozwoju. Natomiast zadaniem priorytetowym dla miast jest osiągnięcie przez nie charakteru związanego z danym regionem. Obecnie planowanie, projektowanie i zarządzanie obszarami miejskimi musi być oparte na maksymalnej ilości informacji, dotyczących charakteru i specyficznych cech danego miasta, a w procesie przygotowywania planu/projektu powinny brać udział zarówno główne osoby odpowiedzialne za decyzje ekonomiczne, jak i mieszkańcy miasta – przedstawiciele lokalnych społeczności.

4. Przykłady kształtowania przestrzeni publicznych w miastach

Dzięki idei kompozycji powstawały dawniej i powstają obecnie wielkie założenia urbanistyczne, a dotyczy to planowania całych miast lub ich dużych fragmentów.

Obecnie kształtowanie miast i porządkowanie tkanki miejskiej za pomocą wielkich kompozycji urbanistycznych widać w wielu miastach:

1) Berlinie: oś ulic Friedrichstrasse i Unter den Linden jako element scalający, projekty placu Poczdamskiego (Potsdamer Platz, 1990), Placu Paryskiego – oś Tiergarten (Leipziger Platz), Placu Aleksandra, Placu Republiki (konkurs na Spreebogen, 1993), Wyspy na Szprewie (konkurs na Spreeinsel, 1994);

2) Londynie: przebudowa Doków (Wyspa Psów – 1985, Canary Wharf – 1990);

3) Paryżu: dobudowywanie nowych zespołów na wielkiej osi Paryża (La Defense, projekt zespołu budynków Magdaleny Abakanowicz – architektura arboidalna), rozbudowa krajobrazowego wnętrza Sekwany (Biblioteka, Ministerstwo Finansów, Hala Bercy, Instytut Arabski, Park Citroëna, Zespół Stacji Telewizji), przywracanie Champs-Élysées w pierwotnej krasie itd.

Wśród najnowszych przykładów należy wymienić przede wszystkim te, które zaprezentowano na Światowej Konferencji Organizacji Narodów Zjednoczonych „HABITAT II – Szczyt Miast”, zorganizowanej w Istambule w 1996 r. w celu przedyskutowania problemów

zrównoważonego rozwoju osiedli ludzkich i zapewnienia domu każdej ludzkiej istocie¹. W czasie Konferencji wymieniano doświadczenia przez analizę materiałów nadesłanych na konkurs pt. „Najlepsze praktyki” (*Best practices*). W ramach konkursu zaprezentowano przykłady działań, których rezultatem jest już uzyskana poprawa jakości środowiska życia ludzi, w tym poprawa jakości przestrzeni miejskich.

Do najciekawszych przykładów eksponowanych na Konferencji Organizacji Narodów Zjednoczonych – HABITAT II należą:

A) Projekt nowej dzielnicy Messestadt Riem zaplanowanej na nieużytkowanych terenach w Monachium

Jest to projekt nowej struktury miejskiej o różnorodnych funkcjach, w dużym stopniu samowystarczalnej oraz będącej atrakcyjnym wielkoprzestrzennym założeniem projektowym. Głównym celem koncepcji planistycznej nowej dzielnicy jest wzajemne przenikanie się cech struktur miejskich i wiejskich. Dlatego podstawową zasadą tego ogromnego w skali zespołu urbanistycznego jest wysoka intensywność zabudowy połączona z ekstensywnym zagospodarowaniem powierzchni terenu.

¹ Konferencja ONZ – HABITAT II była szczególnie istotna w formułowaniu rozwiązań poprawy warunków życia, gdyż miała wymiar społeczny. Oprócz przedstawicieli rządów uczestniczyli w niej przedstawiciele wielu środowisk naukowych, organizacji pozarządowych i społecznych, samorządów, organizacji młodzieżowych. Tematyka Konferencji była skoncentrowana na procesach urbanizacji ze względu na to, że większość ludności świata będzie w przyszłości żyć w miastach. Próbowano znaleźć odpowiedź na pytanie: jak możemy osiągnąć środowiskowo i społecznie zrównoważoną formę urbanizacji? Na Konferencji przyjęto światowy plan działania zwany Agendą Habitat, który „określił drogi do zapewnienia każdemu dachu nad głową, a miastom i wsiom zdolności do trwałego i zrównoważonego rozwoju” [Konferencja Narodów... 1996]. Dokument „AGENDA HABITAT” głosi, że: „Jakość życia wszystkich ludzi uzależniona jest, oprócz czynników ekonomicznych, społecznych, środowiskowych i kulturowych, od warunków i charakterystyki przestrzennej naszych wsi i miast. Rozplanowanie i estetyka miast, sposób wykorzystania terenu, gęstość załadunku i zabudowy, transport i łatwy dostęp do podstawowych dóbr, usług i obiektów użyteczności publicznej mają zasadniczy wpływ na jakość życia w osiedlach” [Konferencja Narodów... 1996, Rozdz.II, pkt.IV]. „Uznaje się, że forma przestrzenna środowiska tworzonego przez człowieka ma duży wpływ na samopoczucie i zachowanie ludzi, a tym samym na ich zdrowie. Jakość projektów nowych budynków mieszkalnych, ich modernizacji i przebudowy ma istotne znaczenie w tworzeniu warunków życia zgodnych z zasadami trwałego i zrównoważonego rozwoju. Należy zwrócić szczególną uwagę na jakość projektowania, w tym skalę i wysokość budowli, prawidłową konserwację, regularną kontrolę techniczną oraz środki bezpieczeństwa [Konferencja Narodów... 1996, Rozdz.IV, pkt. C5-131].

Rozwój Messestadt Riem oparty jest na czytelnej koncepcji przestrzennej: dwie główne osie rozwojowe dzielą dzielnicę na trzy charakterystyczne obszary z następującym typem zagospodarowania:

1) na obszarze północno-zachodnim znajdują się: funkcje biurowe i administracyjne oraz nowoczesna duża dzielnica przemysłowa;

2) na obszarze północno-wschodnim Nowe Targi Monachijskie oraz mniejsza (tradycyjna) dzielnica przemysłowa;

3) na południe od osi wschód-zachód: funkcje biurowe i drobnego handlu, tereny o funkcji mieszanej oraz obszary mieszkaniowe połączone z rozległym parkiem krajobrazowym na południu.

Północne wejście do dzielnicy jest podkreślone akcentem bramowym, po przekroczeniu którego można wejść na plac centralny z głównym wejściem do targów i jeziorem, a następnie plac mniejszy zwany miejskim, który otwiera się na południe w kierunku krajobrazu Alpejskiego. Ukształtowanie na jednej z osi dwóch sąsiadujących ze sobą placów miejskich będzie decydować o stworzeniu własnej tożsamości dzielnicy.

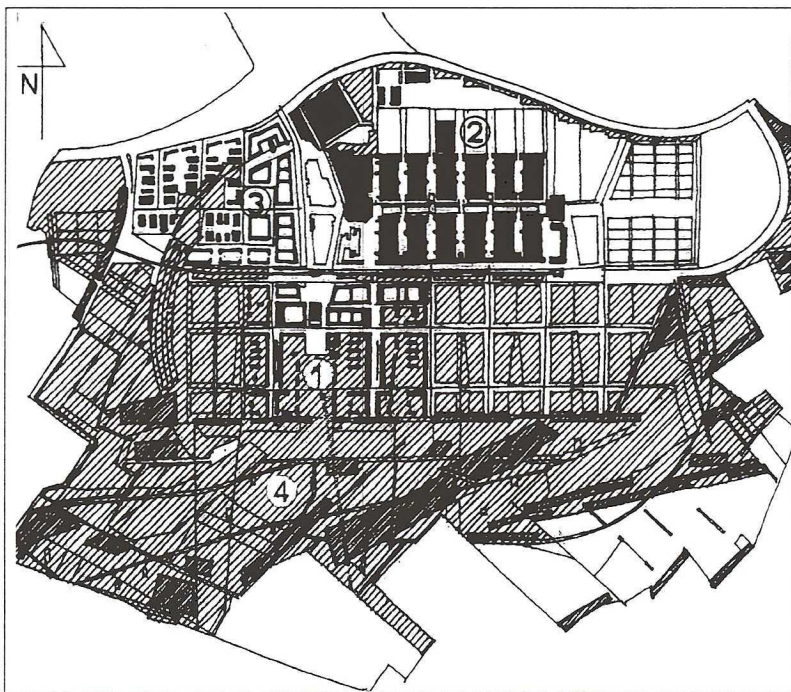
Układ przestrzenny całej dzielnicy to w większości prostokątna siatka, w niektórych miejscach nieznacznie odkształcona.

System ten to neutralny szkielet, który oferuje i zapewnia swobodę działania w zakresie projektowania architektonicznego oraz możliwość różnorodnego rozwoju dzielnicy w dłuższym okresie.

Ukształtowanie ulic, placów, terenów parkingowych i terenów zielonych zapewnia bardzo dobry poziom rozwiązania przestrzeni otwartych, które mogą być użytkowane na wiele sposobów (Ryc. 1, 2, 3, 4).

B) System zadrzewionych alei i przestrzeni otwartych w mieście Saint-Etienne we Francji

Jest to propozycja odnowy i rozwoju systemu przestrzeni otwartych miasta. Zieleń miejską, przede wszystkim zaś drzewa uznano za wartość priorytetową dla trwałego rozwoju miasta Saint-Etienne, liczącego ok. 200 tys. mieszkańców, odgrywają one bowiem zasadniczą rolę w ekologii, socjologii i krajobrazie miasta. Są żywymi symbolami jakości środowiska i jakości planowania miast. Rozwój systemu przestrzeni otwartych Saint-Etienne na podstawie istniejących i projektowanych linii zadrzewień przyczyni się znacznie do poprawy jego krajobrazu (Ryc. 5).

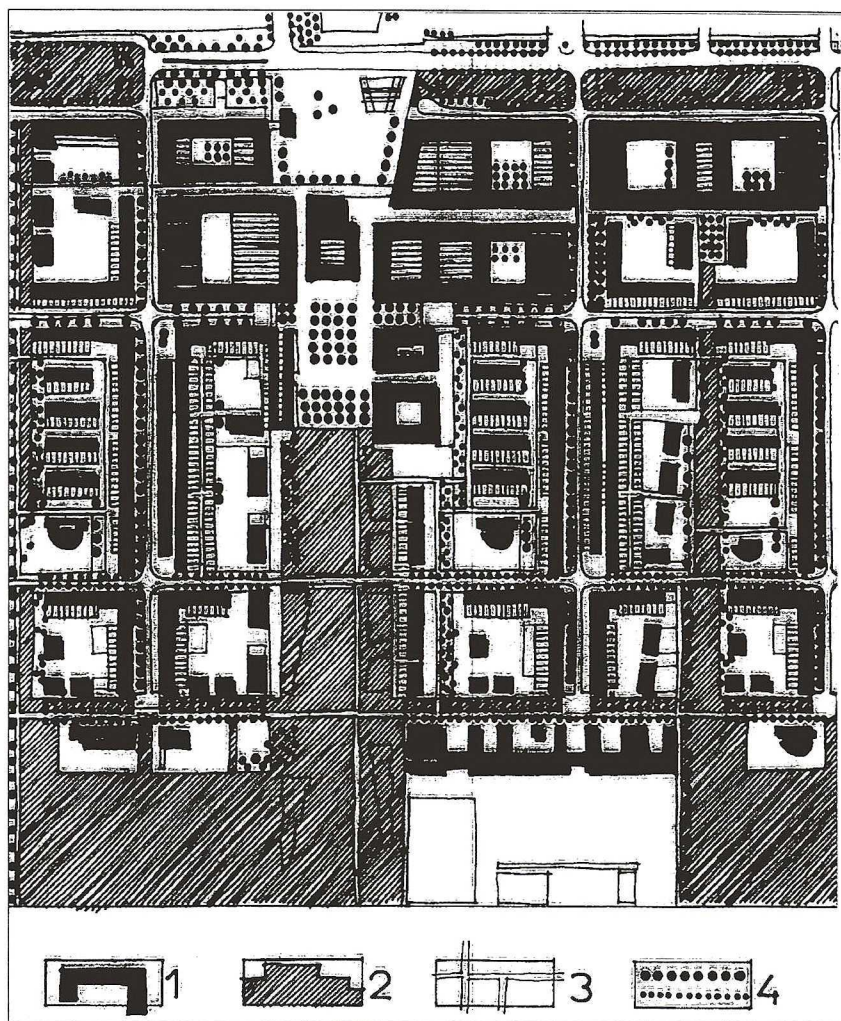

Ryc.1. Dzielnica Messiestadt Riem – koncepcja planistyczna ogólna:
1-dzielnica mieszkaniowa, 2-obszar Nowych Targów, 3-pn-zach. dzielnica
przemysłowa, 4-obszar parku

Źródło: *Messiestadt Riem, München. Information Concerning Planning*. 1996. State Capital of Munich represented by MRG Maßnahmeträger München-Riem GmbH, Munich, Germany. Oprac. Katarzyna Piłta

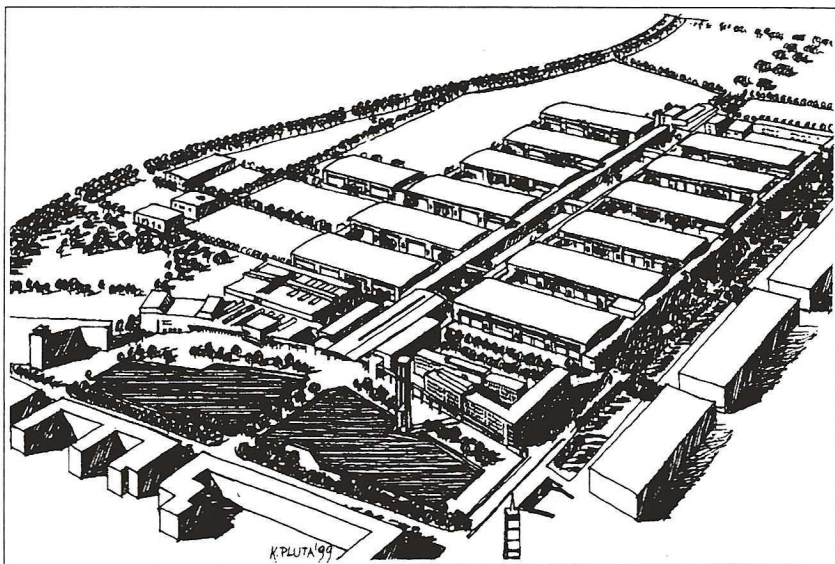
C) Integracja slumsów Favela Bairro w Rio de Janeiro w Brazylii – projekt Parque Royal

Celem projektu jest poprawa jakości życia na obszarze slumsów m.in. przez ukształtowanie przestrzeni publicznych. Jedną z głównych idei projektu jest budowa ścieżki pieszo-rowerowej wzdłuż brzegu zatoki (łączącej rozmaite placówki i skwery otwarte ku zatoce), będącej wyraźną granicą między zwartą tkanką slumsów a otwartą przestrzenią zatoki. Trasa ta będzie stanowić oczywistą barierę powstrzymującą ekspansję slumsów. Dzięki niej nastąpi podniesienie wartości całego obszaru, otwarcie nowych widoków na zatokę, wzmocnienie więzi między mieszkańcami oraz ukształtowanie tożsamości dzielnicy (Ryc. 6, 7, 8, 9).

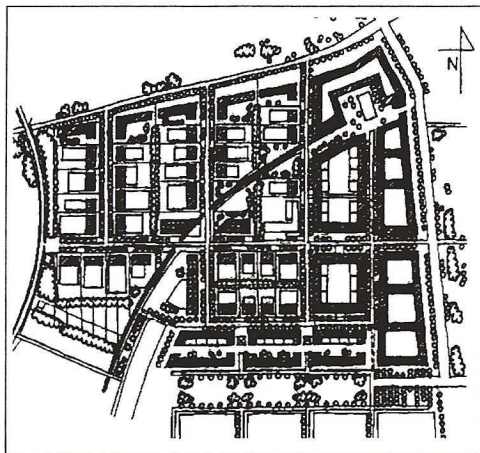

Ryc. 2. Dzielnica Messestadt Riem – koncepcja planistyczna dzielnicy mieszkaniowej: 1-zabudowa, 2-tereny zielone, 3-ulice, 4-szpалery drzew

Źródło: *Messestadt Riem, München, Information Concerning Planning*. 1996. State Capital of Munich represented by MRG Maßnahmenträger München-Riem GmbH, Munich, Germany. Oprac. Katarzyna Pluta

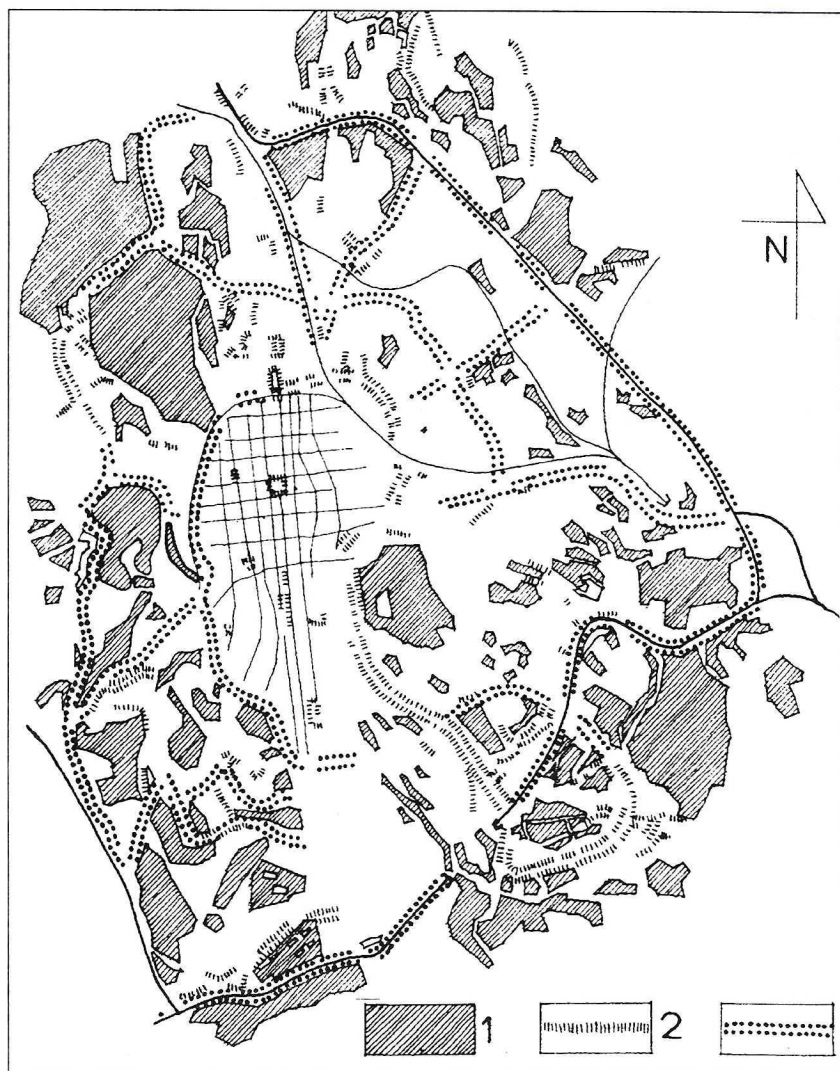

Ryc. 3. Dzielnica Messestadt Riem – widok obszaru Nowych Targów
 Źródło: *Messestadt Riem...* 1996. Opr. Katarzyna Pluta

Ryc. 4. Dzielnica Messestadt Riem – koncepcja planistyczna północno-zachodniej dzielnicy przemysłowej

Źródło: *Messestadt Riem...* 1996. Oprac. Katarzyna Pluta

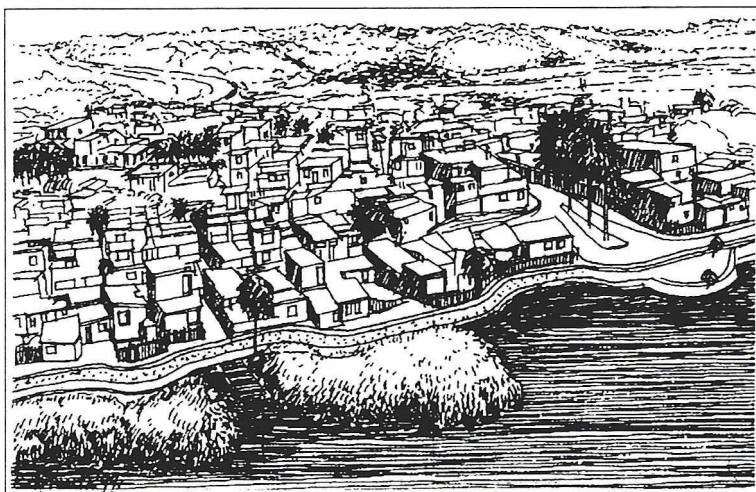
Ryc. 5. System zadrzewionych alei i przestrzeni otwartych w mieście Saint-Étienne, Francja: 1 -przestrzenie zielone otwarte, 2 -istniejące linie zadrzewień, 3 -nowe linie zadrzewień

Źródło: *Town Planning and Sustainable Development, CITY SUMMIT, ISTANBUL June 1996*. Federation nationale des agences d'urbanisme, Paris; Agence d'urbanisme de l'agglomération marseillaise, Marseille, France, 1996. Oprac. Katarzyna Pluta

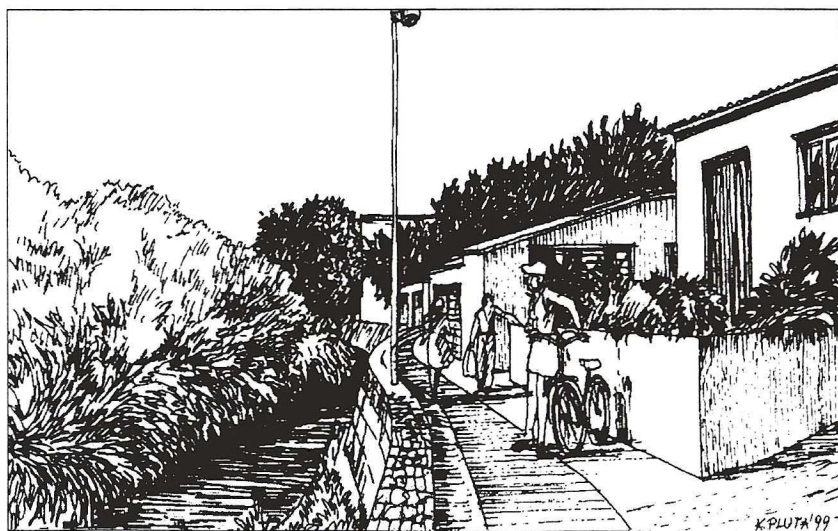
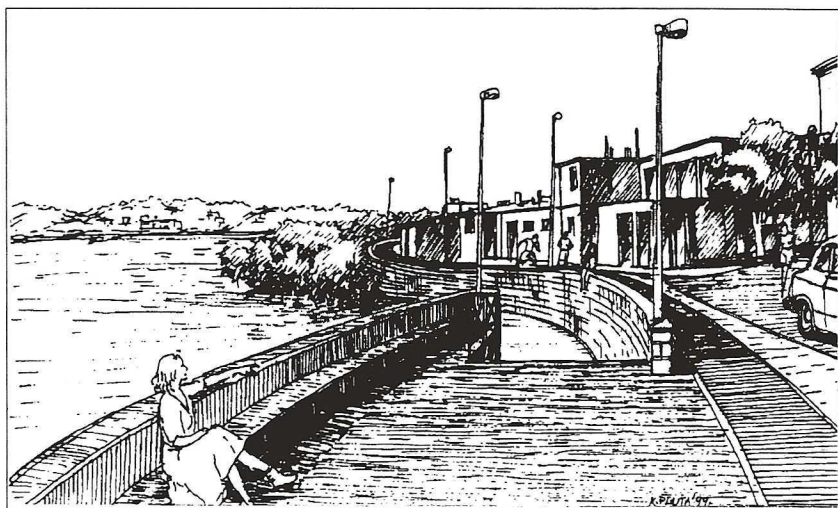
Ryc. 6. Program Favela Bairro integracji slumsów: Parque Royal – schemat planu, Rio de Janeiro, Brazylia

Źródło: (Programa FAVELA BAIRRO... 1996). Oprac. Katarzyna Pluta

Rys. 7. Program Favela Bairro integracji slumsów: Parque Royal – widok fragmentu, Rio de Janeiro, Brazylia

Źródło: (Programa FAVELA BAIRRO...1996). Rys. Katarzyna Pluta

Rys. 8, 9. Program Favela Bairro integracji slumsów: Parque Royal -widok
 ścieżki pieszo-rowerowej nad zatoką, Rio de Janeiro, Brazylia
 Źródło: Programa FAVELA BAIRRO, Integrating slums in Rio de Janeiro. Prefeitura da
 Cidade do Rio de Janeiro, IPLANRIO, maio, 1996. Rys. Katarzyna Pluta

D) Planowanie przestrzeni publicznych w mieście Ljubljana w Słowenii

Od kilku lat w Ljublanie przeprowadza się renowację pod hasłem „Ljubljana – moje miasto”. Obejmuje ona planowanie przestrzeni otwartych miasta, takich jak place, ulice, parki i mosty, oraz renowację fasad kamienic i rezydencji w Ljublanie.

Działania takie przeprowadza się równolegle z kompleksowym programem renowacji i rewitalizacji starego centrum miasta – do dzisiaj poddano renowacji ponad 60 fasad budynków, a także pewne fragmenty miasta, włączając Cankar Embankment przy rzece Ljubljanica według projektu architektów Vesna i Vozlic. Projekt urządzenia wału i promenady między dwoma mostami cechuje niezwykle przemyślane rozwiązanie tej przestrzeni publicznej, zwłaszcza jej posadzki (kamienne wykończenia, poręcze przy brzegu rzeki, ławki, nowy system oświetlenia ulicznego, nowe drzewa) i świadczy o bardzo wysokiej kulturze projektowej.

Podsumowując – przykłady końca XX w. utwierdzają nas w przekonaniu, że czynnik kompozycji zaczyna znowu odgrywać ważną rolę w kształtowaniu zespołów urbanistycznych, a we współczesnym planowaniu miasta środowisko zbudowane jest traktowane podobnie jak naturalne.

Mimo dużego zróżnicowania obszarów zurbanizowanych w analizowanych przykładach widoczne jest wyraźne dążenie do uzyskania ładu przestrzennego, oraz porządkowanie tkanki miejskiej za pomocą elementów charakterystycznych dla wielkich kompozycji urbanistycznych. Widać także dążenie do nadania każdemu zespołowi czy miastu cech indywidualnych w dużym stopniu wynikających z tożsamości miejsca.

Dzięki temu przestrzeń otaczająca człowieka może pozytywnie wpływać na stan psychiczny ludzi, pobudzając ich wszechstronny i harmonijny rozwój.

5. Narzędzia kształtowania przestrzeni miejskich

Dla realizacji polityki zrównoważonego rozwoju, w tym kształtowania ładu przestrzennego w miastach niezbędne jest tworzenie pakietu instrumentów prawnych i ekonomicznych; systemów zachęt do inwestowania w technologie i wyposażenie przyjazne środowisku; prowadze-

nie czytelnej polityki podatkowo-finansowej, oraz wypracowanie modelu planowania i zarządzania przestrzenią z uwzględnieniem szerokiego udziału społecznego. Do jednego z najważniejszych zadań generalnej strategii działań należy umacnianie demokratycznych władz samorządowych jako głównych wykonawców Agendy 21 i Agendy Habitat (głównych programów przyjętych na Międzynarodowych Konferencjach ONZ w Rio de Janeiro w 1992 i w Istambule w 1996 r.).

Należy wymienić kilka najistotniejszych działań, niezbędnych w procesie kształtowania harmonijnych przestrzeni publicznych:

- doskonalenie systemu legislacyjnego;
- traktowanie projektowania urbanistycznego jako podstawy kształtowania krajobrazu miasta oraz jego estetyki;
- kształcenie fachowców, edukacja władz samorządowych oraz informowanie i edukacja społeczeństwa;
- popieranie procesów mediacyjnych jako zasadniczego instrumentu planowania miast;
- popieranie partycypacji społecznej jako środka procesu planowania;
- promowanie wartości miasta – tzw. marketing urbanistyczny;
- popieranie wynikającej z koncepcji zrównoważonego rozwoju zasady całościowego podejścia do kształtowania środowiska zurbanizowanego; wiąże się z tym zespolenie działań środowisk związanych z gospodarowaniem przestrzenią miast itd.

Ponieważ planowanie miasta stało się bardziej związane z zarządzaniem nim, planista powinien być włączony do procesu podejmowania decyzji dotyczących inwestycji w mieście, a proces planowania powinien być powiązany z centrami podejmowania decyzji finansowych na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym.

Literatura

- Biegański P., 1972, *U źródeł architektury współczesnej*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Blokland H., Astén L., 1997, *Sustainability in international urban and regional planning education*. Conference Book of XI AESOP Congress, Nijmegen, The Netherlands, 1997.

- German Best Practices, Habitat II Global Best Practices Initiative in Improving the Living Environment*. 1996. red. Federal Ministry for Regional Planning, Building and Urban Development, Bonn, 1996.
- Gyurkovich J., 1992, *Ekologia w architekturze mieszkaniowej*. Ekspertyza na zlecenie Wydziału IV Nauk Technicznych PAN, Kraków 1992. Zeszyty Naukowe nr 1/92 Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej.
- Gzell S., 1996, *Fenomen małomiejkości*. Wyd. Akapit DTP, Warszawa.
- Konferencja Narodów Zjednoczonych w sprawie Osiedli Ludzkich HABITAT II, Istambul, Turcja, 3-14 czerwca 1996r., Tom I i II*, 1996, Ministerstwo Gospodarki Przestrzennej i Budownictwa, Warszawa.
- Messestadt Riem, München, Information Concerning Planning*, 1996. State Capital of Munich represented by MRG Maßnahmeträger München Riem GmbH, Munich, Germany.
- Pluta K., 1996, *Improving the City Structures and New Ecological System for Individual Houses*. Międzynarodowa Konferencja ONZ – HABITAT II (United Nations Conference on Human Settlements – City Summit), sesja „Ecolisles – Settlements for Sustainable Development”, International Academy of Architecture, Istambul, Turcja, 1996.
- Pluta K., „Urban Design as a Component of the Sustainable Development of Cities”. Summary Reports (sesja plenarna), Międzynarodowy Kongres International Federation for Housing and Planning (IFHP) „Urban Challenges – Investments, Sustainable Quality, Identity”, Göteborg, Szwecja, 1997 (s. 138-141).
- Pluta K., 1997, *Prevention the Risk of the Ecological Disaster of Town Space by Applying Elements of Sustainable Development in Spatial Planning of Cities*. Working Paper Book, 33 Międzynarodowy Kongres International Society of City and Regional Planners (ISOCARP) „Risk Assessment and Management: Planning for an Uncertain Future”, Ogaki, Japonia 1997 (working paper nb 40).
- Pluta K., 1999, *Rola czynników oraz instrumentów planistycznych w kreacji współczesnego miasta*, [w:] „Czynnik kreacji w projektowaniu urbanistycznym”, Materiały konferencyjne VI Ogólnopolskiej i I Międzynarodowej Konferencji Instytutu Projektowania Urbanistycznego Wydz. Architektury Politechniki Krakowskiej, Zeszyty Naukowe nr 6/99, Kraków.
- Programa FAVELA BAIRRO, Integrating slums in Rio de Janeiro*, 1996. Prefeitura da Cidade do Rio de Janeiro, IPLANRIO, maio, 1996.
- Slovenian National Report Part B, Best Practices – Cities: Ljubljana, Maribor, Koper; Habitat II*. 1995. Republic of Slovenia, National Committee Habitat II, Ministry of the Environment and Physical Planning, City of Ljubljana, City of Maribor, City of Koper, December 1995.

Szmidt B., 1981, *Ład przestrzeni*, PIW, Warszawa.

Van der Kamp H. W., 1997, *The role of „design” in spatial planning: towards a new paradigm*. Paper delivered at the XI AESOP Congress, Nijmegen, The Netherlands, 28-31 May 1997.

Town Planning and Sustainable Development, CITY SUMMIT, ISTANBUL June 1996. Federation nationale des agences d'urbanisme, Paris; Agence d'urbanisme de l'agglomération Marseillaise, Marseille, France, 1996.

Wejchert K., 1984, *Elementy Kompozycji Urbanistycznej*, Arkady, Warszawa.

World Resources 1996-97 – The Urban Environment – A Guide to the Global Environment. An official publication of HABITAT II The United Nations Conference on Human Settlements, June 1996. Oxford University Press. New York, Oxford 1996.